

Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Ortağı Olan ve Olmayan Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Mevcut Durum Analizi

Emine İKİKAT TÜMER

*Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü-Erzurum.
email: aybikem@atauni.edu.tr*

Hediye KUMBASAROĞLU

DSİ VIII. Bölge Müdürlüğü-Erzurum.

Geliş Tarihi / Received: 15.09.2008

Özet: Araştırma, Tokat ili Turhal ilçesinde Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin ortağı olan ve olmayan süt sığırcılığı işletmelerinin mevcut durumlarını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. 2006 yılına ait verilerle, Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin ortağı olan 50 işletme (I. grup işletme) ve kooperatifin ortağı olmayan 50 işletme (II. grup işletme) olmak üzere toplam 100 işletme incelenmiştir. İşletme başına düşen inek sayısı I. grup işletmelerde 6,8 adet iken II. grup işletmelerde 6,2 adettir. İnek başına günlük süt verimi I. grup işletmelerde 10,06 kg ve II. grup işletmelerde 6,65 kg olarak tespit edilmiştir. 1 kg süt maliyeti I. grup işletmelerde 0,24 YTL/kg II. grupta ise 0,37 YTL/kg olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, süt sığırcılığı, durum analizi, Tokat.

The Analysis of Present Case of Dairy Farms Membered with and without Agricultural Development Cooperative

Abstract: In this study was aimed to show present cases in enterprises with and without agricultural development cooperative Turhal, county of Tokat province. With the data belong to 2006 production period is investigated 100 dairy farms those include 50 dairy farms which have the agricultural development cooperative (I. group farms) and 50 dairy farms of which do not have (II. group farms). The average cow per farm is 6,8 in the I. group farms and 6,2 in the II. group farms. The average daily milk yield per cow is 10,06 kg in the I. group farms and 6,65 kg in the II. group farms. Cost of daily milk is 0,24 YTL/kg in the I. group farms and is 0,37 YTL/kg in the II. group farms.

Key Words: Agricultural development cooperative, dairy farms, case analysis, Tokat

GİRİŞ

Sağlıklı bir yaşam dengeli ve yeterli beslenme ile mümkün olabilmektedir. Dengeli beslenmek için günlük protein ihtiyacı her kilogram vücut ağırlığı için yaklaşık 1 gram olup, bunun yarısının hayvansal kaynaklı olması önerilmektedir. Hayvansal ürünler içerisinde süt, insan yaşamının her dönemindeki beslenmesinde en başta yer alan ve yaşam için gerekli olan besin elementlerinin büyük bir kısmını bileşiminde bulunduran önemli bir gıda maddesidir (Çivi ve ark., 1993).

Süt, kolay bulunabilecek en değerli besin maddelerinden biridir. Buna bağlı olarak insanlığın varoluşundan beri süt, dünyanın her yerinde üretilip tüketilmektedir. Artan nüfusun süt ihtiyacının karşılanması için bitkisel ve hayvansal ürün miktarlarının artırılması gerekmektedir.

Bir ülkede, hayvansal ürün tüketim seviyesi, hayvansal ürün üretim miktarı ve kırsal gelirler içerisinde hayvancılığın payı o ülkenin gelişmişlik düzeyi ile doğru orantılıdır (Kan ve Direk, 2006).

2001 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre, Türkiye'deki mevcut 3.075.516 adet tarım işletmesinin %67,42'si bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapmaktadırlar. Yalnızca hayvansal üretim yapan uzmanlaşmış işletmelerin oranı %2,36 iken yalnızca bitkisel üretim yapan işletmelerin oranı %30,22'dir (Anonim, 2001).

Türkiye ekonomisinde nispi önemi azalmış olmakla birlikte tarım ve tarımın bir alt sektörü olan hayvancılık, toplumun sağlıklı ve dengeli beslenebilmesi, hayvancılığa bağlı sanayinin gelişmesi, kısa vadede ve en etkin yatırımla istihdam yaratılması, aile ekonomisinin desteklenmesi, kalkınmada öncelikli yörelerin geliştirilmesi, tarımda verimliliğin artırılması, dış ticaret dengelerinin sağlanması nedeniyle ülke açısından hayati önem taşımaktadır.

Türkiye'de hayvancılığın geliştirilmesi amacı ile başlatılan uygulama, süt hayvancılığına kooperatifçilik ile yeni bir ivme kazandırma çabalarını da içermektedir. Özellikle 1987 yılından sonra başlatılan damızlık süt sığırı ithali küçük tarım işletmelerinin de bu hayvanlara sahip olmasını mümkün kılacak arayışlara yönlendirmiştir. İthal sığırların satın alma fiyatları çok yüksek olduğundan, küçük tarım işletmelerine kooperatif kefaletiyle süt hayvanı verilmeye başlanmıştır. Kooperatif ortağı işletmelerde, iki süt hayvanı olacak şekilde toplam 200 başlık (100 işletme) süt sığırcılığı projesi, 1990'lı yılların başından itibaren Tarım Bakanlığı tarafından başlatılmıştır (Direk ve Bayramoğlu, 2007).

Türkiye'de hayvansal ürün üreticilerinin kooperatif yolu ile örgütlenmesinin sosyo-ekonomik amaçları birçok noktada toplanmaktadır. Bunlardan birincisi tüketicinin ödediği fiyatlarla, üretici eline geçen fiyatlar arasındaki farkın tüketici lehine artırılması, çok sayıdaki küçük üreticileri yeni oluşan bir ekonomik dengede bir süre daha tutarak, toplumsal bir denge unsuru olmaktır. İkincisi iç ticaret hadleri yolu ile sanayi kesimine aktarılan tarımsal fazlaları elde ederek bunu, kırsal alanların sanayileşmesine yarayan bir kalkınma modeli içerisinde şekillendirmek ve yeni bir sosyoekonomik denge oluşmasına katkıda bulunmaktır. Üçüncüsü de kırsal kitleler arasında oluşturulabilecek dayanışma ile sosyo-psikolojik açıdan olumlu gelişmeler için uygun ve dinamik bir ortam yaratmaktır (Çıkın, 1982).

Üreticilerin, kooperatif bünyesinde işbirliğine gitmeleri ile çalışma konularında önceden her bir ortak işletme tarafından ayrı ayrı yapılan işler toplulaştırılmakta, faaliyet tekrarları ve bu şekilde kaynak ve zaman kaybı önlenmektedir. Kooperatifleşme aynı zamanda kaynak etkinliğini ve verimliliğini artırmada etkili olabilmektedir (Duymaz, 1985).

2004 yılında Türkiye'de üretilen 9 609 325 ton inek sütününün 186 693 tonu Tokat'ta üretilmiştir (Anonim, 2004). Ülkenin toplam süt üretiminin yaklaşık %2'sini karşılayan Tokat ilinde üretim miktarının artırılması için kooperatifleşme, birliklere üye olma gibi çözüm arayışı içine girilmiştir. Üreticiler, kooperatifler ve birlikler aracılığıyla kredi olarak süt verimi ve kalitesi yüksek olan kültür ırkı hayvanlar ithal etmişlerdir.

Araştırmada, Çaylı Tarımsal Kalkınma Kooperatifine ortak olan ve olmayan işletmelerde mevcut durum analizi yapılarak her iki grup işletmenin pozitif ve negatif yönlerini karşılaştırmalı olarak ortaya koymak amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METOT

Araştırmanın birincil kaynağını, Çaylı Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ortağı olan ve olmayan süt sığırcılığı işletmelerinden elde edilen veriler oluşturmuştur. Söz konusu veriler, 2006 yılında yapılan anket çalışmaları ile elde edilmiştir. Araştırmanın ikincil kaynakları ise, daha önce yapılmış araştırmaların bulguları ve istatistiki kaynaklardır.

Tarım ekonomisi ile ilgili çalışmalarda eğer popülasyon küçük, istenilen bilgilere ulaşmak kolay ve ucuz ise tam sayım yapılmalıdır (Çiçek ve Erkan, 1996). Tokat ili Turhal ilçesinde Çaylı Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ortağı olan 50 işletme (I. grup işletme) tam sayım yöntemiyle seçilmiştir. Bu yöreyi ve 50 işletmeyi temsil edecek Çaylı Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ortağı olmayan 50 işletme (II. grup işletme) gayeli ve tesadüfi olarak seçilmiştir.

Araştırma yöresinde Çaylı Tarımsal Kalkınma Kooperatifi 2004 yılı Aralık ayında 50 ortak ile kurulmuştur. Kooperatif ortağı olan işletmelere işletme başına 4 adet olmak üzere toplam 200 adet kültür ırkı süt ineği ithal edilmiştir. 2006 yılında kooperatif ortakları Nilay Süt ve Süt Ürünleri işletmesini faaliyete geçirmişlerdir. İşletmenin çalışma prensibi; ortaklar tarafından üretilen sütün işletmeye verilmesi ve piyasaya ambalajlanmış süt ürünleri olarak sunulmasıdır (Anonim, 2006).

İşletmelerde mevcut durum analizi yapılmasının başlıca iki yararı bulunmaktadır. Birincisi, mevcut durum analizi yapılarak organizasyonun mevcut durumu tespit edilir. Bu çerçevede güçlü ve zayıf yönler ile organizasyonun karşı karşıya bulunduğu fırsatlar ve tehdit unsurları ortaya konulmaya çalışılır. Mevcut durum analizi, aynı zamanda organizasyonun gelecekteki durumunun ne olacağını tespit ve tahmin etmeye yarayan bir analiz tekniğidir. Bu ikinci anlamda mevcut durum bir "gelecek durum" analizidir. Bu açıklamalar çerçevesinde mevcut durum analizi "yakını ve uzağı görmemizi sağlayan bir gözlük" olarak algılanabilir (Aktan, 2004).

Mevcut durum analizi, sadece çıktıları / sonuçları göz önünde tutan durağan bir analitik araçmış gibi düşünülmemeli; yönetimin ve işletmenin gelişim sürecinin dinamik bir parçası olarak kullanılmalıdır (Pickton and Wright, 1998).

Mevcut durum analizinin yapılması işletmelerin güçlü ve zayıf yönlerini fark ederek buna göre önlem alınması ya da fırsat ve tehditlerden haberdar olarak yeniliklerin yapılması açısından faydalı olacaktır.

ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA

I.ve II. grup işletmede karar verme yetkisine sahip olan kişilerin ve ailelerinin özellikleri ile işletmenin yapısal özellikleri karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Çizelge 1'de, I.ve II. grup işletme sahiplerinin %74'ü Bağ-Kurlu iken %16'sının herhangi bir sosyal güvencesinin olmadığı görülmektedir. Ayrıca II. grup işletmede işletme sahiplerinin %2'si emekli sandığına üyedir. Bu üreticiler emekli olduktan sonra süt sığırcılığı yapmaya başlamışlardır.

Çizelge 1. İşletmelerde işletme sahiplerinin sosyal güvenlik durumu (%).

	SSK	Bağ-Kur	Emekli Sandığı	Yeşil kart	Yok
I. Grup	6	74	0	4	16
II. Grup	2	74	2	6	16

Çizelge 2'de I.ve II. grup işletmelerde işletme sahiplerinin yaş ortalamasının birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. II. grubun eğitim düzeyi ise I. grubun eğitim düzeyinden yüksektir. Bu da II. grupta üreticiler arasında bulunan memur emeklilerinin lise mezunu olmasından kaynaklanmaktadır. Her iki grubun eğitim seviyesi ilkökul ile ortaokul arasındadır.

Çizelge 2. İşletmelerde işletme sahiplerinin ortalama yaşları ve eğitim durumları.

	Yaş	Eğitim durumu*
I. Grup	50,1	3,24
II. Grup	49,8	3,48

* Eğitim durumu: Okuryazar olmayan:1, okuryazar:2, ilkokul:3, ortaokul:4, lise:5, yüksek okul:6 olarak alınmıştır.

Her iki grupta da 15-49 yaş arasında nüfus yoğunluğu fazladır. I. grupta bulunan 258 kişinin %63,95'i ve II. grupta bulunan 254 kişinin %63,39'u 15-49 yaş arasındadır (Çizelge 3). İki grup arasında yaşlara göre nüfus dağılımında en büyük fark 18 kişi ile 50 yaş ve üzerindedir. İkinci büyük fark ise 17 kişi ile 7-14 yaş grubundadır. Konya ilinde yapılmış olan çalışmada nüfusun %56,42'sinin 15-49 yaş arasında yer aldığı tespit edilmiştir (Kan ve Direk, 2006).

Çizelge 3. İşletmelerde yaşa göre nüfus dağılımı (kişi).

	I. Grup	II. Grup
0-6 yaş	8	9
7-14 yaş	16	33
15-49 yaş	165	161
50 + yaş	69	51
Toplam	258	254

Çizelge 4'te I. ve II. grup işletmelerde 7 yaş ve üzerinde olan nüfusun cinsiyete göre eğitim durumları ortaya konmuştur. I. grupta kadınların %56,66'sı, erkeklerin %42,86'sı ilkokul mezunudur. II. grupta ise kadınların %64,08'i ilkokul mezunu, erkeklerin ise %38,85'i hem ilkokul hem de ortaokul mezunudur. Lise mezunu memur emeklilerinin II. grupta yer alması, bu grupta lise mezunu erkeklerin I. gruptakilerden %4,32 fazla olmasında rol oynamıştır. I. grupta kadınların %0,88'i, erkeklerin %1,50'si yüksek okul mezunudur. II. grupta ise yüksek okul mezunu kadın bulunmazken, erkeklerin %0,72'si yüksek okul mezunudur.

Çizelge 4. İşletmelerde eğitim durumunun (7 yaş ve üzeri) cinsiyete göre dağılımı (%).

	Cinsiyet	I. Grup	II. Grup
Okuryazar olmayan	K	10,00	9,71
	E	2,26	0,72
Okuryazar	K	5,88	1,94
	E	3,76	0,00
İlkokul mezunu	K	56,66	64,08
	E	42,86	38,85
Ortaokul mezunu	K	15,70	15,53
	E	33,08	38,85
Lise mezunu	K	10,88	8,74
	E	16,54	20,86
Yüksek okul mezunu	K	0,88	0,00
	E	1,50	0,72
Toplam	K	100,00	100,00
Toplam	E	100,00	100,00

I. grup işletmelerin ortalama arazi varlığı 46,82 da iken bu arazilerin işletme merkezine uzaklıkları 11,52 km ve parsel sayısı 6,28 adettir. II. grup işletmelerde ortalama arazi varlığı 48,15 da iken bu arazilerin işletme merkezine uzaklıkları 10,67 km ve parsel sayısı 6,84 adettir (Çizelge 5). İşletme merkezine uzaklığın 10 km'nin üzerinde olmasının en büyük nedeni bu işletmelerin Tokat ilinin en geniş ve en verimli ovası olan Kazova'da bulunmasıdır. Kooperatiflere ortak olan işletmeler süt sığırılığını ağırlıklı olarak yapmakta ve bitkisel üretime fazla önem vermemektedirler.

Çizelge 5. İşletmelerde ortalama arazi varlığı, işletme merkezine uzaklık ve parsel sayısı.

	Arazi varlığı (da)	İşletme merkezine uzaklık (km)	Parsel sayısı (adet)
I. Grup	46,82	11,52	6,28
II. Grup	48,15	10,67	6,84
Toplam	47,49	11,10	6,56

I. grup işletmelerde 737 adet hayvanın hepsi kültür ırkı iken, II. grup işletmelerde 858 hayvanın 579'u melez ve 279'u kültür ırkıdır. Ayrıca I. grup işletmelerde suni tohumlamaya ağırlık verilmekte ve hiç boğa yetiştirilmemektedir. II. grupta ise 21 adet melez boğa yetiştirilmekte ve suni tohumlamaya önem verilmemektedir. I. grupta ineklerin tamamı kültür ırkı iken II. grupta ineklerin %63,9'u melezdir (Çizelge 6). 2005 yılı Ocak ayında bu işletmelere toplam 200 adet kültür ırkı süt ineği alınmıştır. Bu çizelgeden 2006 yılında kooperatif kurulmadan önce I. grup işletmelerin toplam 140 adet kültür ırkı süt ineği yetiştirdikleri anlaşılmaktadır. Tokat ilinde yetiştirilen 1601 boğanın %1,31'i kooperatife üye olmayan işletmelerde üretilmektedir (Anonim, 2007).

Çizelge 6. İşletmelerin hayvan varlıkları (adet).

		Buzağı	Dana	Düve	Tosun	Boğa	İnek	Toplam
I. Grup	Yerli	0	0	0	0	0	0	0
	Melez	0	0	0	0	0	0	0
	Kültür	155	129	84	29	0	340	737
Toplam		155	129	84	29	0	340	737
II. Grup	Yerli	0	0	0	0	0	0	0
	Melez	118	109	86	47	21	198	579
	Kültür	65	49	36	17	0	112	279
Toplam		183	158	122	64	21	310	858
Genel Toplam		338	287	206	93	21	650	1595

I. grup işletmelerde günlük üretilen 68,40 kg sütün 2,38 kg'ı evde tüketilirken 66,02 kg'ı kooperatife satılmaktadır. Bu gruptaki üreticiler süt ürünlerinin tamamını kooperatiftan almaktadırlar. II. grup işletmelerde ise günlük üretilen 41,24 kg sütün 5,26 kg evde tüketilirken 25,10 kg köy toplayıcılarına satılmaktadır. Bu gruptaki üreticiler süt ürünleri ihtiyaçlarını evde yaparak karşılamaktadırlar. İşletme başına düşen inek sayısı I. grup işletmelerde 6,8 adet iken II. grup işletmelerde 6,2 adettir. Bu işletmelerde inek başına günlük süt verimi sırasıyla 10,06 kg ve 6,65 kg olarak belirlenmiştir (Çizelge 7). II. grup işletmelerde evde tüketilmeyen ve satılmayan 10,88 kg süt, tereyağı, peynir ve çökelek gibi süt ürünlerine dönüştürülerek Turhal ve Pazar ilçelerindeki semt pazarlarında satılmaktadır.

Çizelge 7. İşletmelerde işletme başına ortalama süt üretim ve tüketim miktarları(kg/gün).

	Üretilen süt miktarı	İnek başına süt üretim miktarı	Evde tüketilen süt miktarı	Satılan süt miktarı
I. Grup	68,40	10,06	2,38	66,02
II. Grup	41,24	6,65	5,26	25,10
Toplam	54,82	8,36	3,82	45,56

Yeni doğan buzağı I. grup işletmelerde 16,77 ay, II. grup işletmelerde 12,26 ay işletmede kalmaktadır. Bu süre içerisinde buzağı I. grupta 214 kg, II. grupta ise 152,60 kg toplam ağırlık artışı sağlamaktadır. 6 aylık dana I. grup işletmelerde 10,58 ay, II. grup işletmelerde 8,36 ay işletmede kalmaktadır. Bu sürede dana I. grupta 140,90 kg, II. grupta ise 100,90 kg toplam ağırlık artışı sağlamaktadır. 24 aydan sonra işletmeye alınan inek I. grup işletmelerde 60,34 ay, II. grupta 71,64 ay işletmede kalmaktadır. Bu sürede inek I. grupta 185,20 kg, II. grupta ise 179,70 kg toplam ağırlık artışı sağlamaktadır (Çizelge 8). I. grup işletmeler kültür ırkı hayvanlar yetiştirdikleri ve yem rasyon içerikleri daha kaliteli olduğu için ağırlık artışları da yüksek olmaktadır.

Çizelge 8. İşletmelerde buzağı dana ve ineğin işletmede kalma süresi ve toplam ağırlık artışı .

	I. Grup			II. Grup		
	Buzağı	Dana	İnek	Buzağı	Dana	İnek
İşletmede kalma süresi (ay)	16,77	10,58	60,34	12,26	8,36	71,64
İşletmeye giriş ağırlığı (kg)	54,36	216,32	332,90	47,70	120,00	244,50
İşletmeden çıkış ağırlığı(kg)	328,72	401,71	518,10	200,30	220,90	424,20
Toplam ağırlık artışı (kg)	214,00	140,90	185,20	152,60	100,90	179,70

I. grup işletmelerde; günde buzağıya 4,91 kg, danaya 8,25 kg, ineğe 24,97 kg, düveye 9,69 kg, tosuna ise 6,41 kg kaba yem verilmektedir. Ayrıca, günde buzağıya 0,39 kg, danaya 0,17 kg, ineğe 0,90 kg, düveye 0,18 kg, tosuna ise 0,16 kg kesif yem verilmektedir. Bu grupta günlük olarak, buzağıya 5,89 kg, danaya 27,06 kg, ineğe 64,65 kg, düveye 27,72 kg, tosuna ise 14,98 kg kaba yem, kesif yem, su ve tuzdan oluşan yem karışımı verilmektedir (Çizelge 9). Kooperatife ortak işletmelerde yem kalitesini artırmak amacıyla işletmede hazırlanan pamuk tohumu ve buğday yeme katılmaktadır. 50 kg. kesif yemin fiyatı 22 YTL olduğu ve maliyetleri yükselttiği için çok kullanılmamaktadır.

II. grup işletmelerde; günde buzağıya 4,01 kg, danaya 7,45 kg, ineğe 19,35 kg, düveye 7,45 kg, tosuna 7,27 kg, boğaya ise 5,71 kg kaba yem verilmektedir. Bu grupta günde buzağıya 1,09 kg, danaya 0,58 kg, ineğe 1,17 kg, düveye 0,43 kg, tosuna 0,59 kg, boğaya ise 1,47 kg kesif yem verilmektedir. Aynı grupta buzağıya 5,61 kg, danaya 28,05 kg, ineğe 54,95 kg, düveye 24,85 kg, tosuna 20,34 kg ve boğaya ise 28,21 kg kaba yem, kesif yem, su ve tuzdan oluşan yem karışımı günlük olarak verilmektedir (Çizelge 9). Pamuk tohumu ve buğday ise işletmede hazırlanan yemde hiç kullanılmamaktadır. 50 kg. kesif yemin fiyatı 22 YTL olması ve maliyetleri yükseltmesine rağmen kaba yemin kalitesi düşük olduğu için I. gruba nazaran daha fazla kullanılmaktadırlar.

Çizelge 9. İşletmelerde tüketilen yem miktarı (kg/gün).

	I. Grup						II. Grup					
	Buzağı	Dana	İnek	Düve	Tosun	Boğa	Buzağı	Dana	İnek	Düve	Tosun	Boğa
Saman	0,26	0,51	2,77	0,91	0,63	0	0,2	0,96	2,73	0,95	0,96	1,68
Yonca	1,41	1,68	6,04	2,15	1,84	0	1,18	1,95	5	1,74	1,93	1,05
Pamuk tohumu	0,02	0,02	0,04	0,02	0,04	0	0	0	0	0	0	0
Fiğ	0,08	0,09	0,26	0,1	0,07	0	0	0,02	0,04	0,01	0	0,04
Mısır	1,8	3,99	10,4	4,49	2,68	0	1,39	2,39	6,36	2,74	2,44	0
Arpa	0,13	0,08	0,09	0,05	0	0	0,04	0,02	0,08	0,04	0,04	0,42
Buğday	0,04	0,05	0,26	0,08	0,02	0	0	0	0	0	0	0
Yulaf	0,01	0	0	0	0	0	0,01	0,03	0,03	0,01	0,01	0
Arpa buğday kırmayı	0,08	0,16	0,22	0,07	0,09	0	0,05	0,07	0,12	0,05	0,02	0
Kepek	0,02	0,02	0,02	0	0	0	0,04	0,05	0,13	0,07	0,08	0,42
Küspe	1,06	1,65	4,87	1,83	1,04	0	1,11	1,96	4,86	1,85	1,79	2,1
Kaba yem toplamı	4,91	8,25	24,97	9,69	6,41	0	4,01	7,45	19,35	7,45	7,27	5,71
Besi/Süt yemi	0,09	0,17	0,9	0,18	0,16	0	0,12	0,58	1,17	0,43	0,59	1,47
Buzağı yemi	0,3	0	0	0	0	0	0,98	0	0	0	0	0
Kesif Yem Toplamı	0,39	0,17	0,9	0,18	0,16	0	1,09	0,58	1,17	0,43	0,59	1,47
Tuz	0	0,02	0,03	0,02	0,01	0	0	0,03	0,03	0,02	0,01	0,03
Su	0,6	18,63	38,75	17,83	8,4	0	0,5	20	34,4	16,96	12,46	21
Toplam	5,89	27,06	64,65	27,72	14,98	0	5,61	28,05	54,95	24,85	20,34	28,21

I. grup işletmelerde üretim masrafları toplamının %79,64'ünü değışken masraflar, %20,36'sını sabit masraflar oluştururken, II. grup işletmelerinde bu oranlar sırasıyla %80,48 ve %19,52 olarak hesaplanmıştır. Buna rağmen I kg süt maliyeti I. grup işletmelerde 0,24 YTL/kg II. grupta ise 0,37 YTL/kg olarak hesaplanmıştır (Çizelge 10). Bunun en önemli nedenleri, Çaylı Tarım Sal Kalkınma Kooperatifine ortak olanların kültür ırkı süt sığırları yetiştirmeleri, buzağı ve çiftlik gübresi gelirinden oluşan yan ürün gelirlerinin yüksek olması, üretilen süt miktarının yani verimin yüksek olması ve bu üreticilerin kooperatife üye olmadan önce de kültür ırkı hayvan yetiştirmeleri süt sığırcılığını bilinçli olarak yapıyor olmalarıdır.

Çizelge 10. İşletmelerde 1 kg. süt maliyeti hesabı (YTL/kg)

Masraf Unsurları	I.Grup	II.Grup
1. Yem masrafları		
a. Kesif yem	0,34	0,49
b. Kaba yem	1,25	0,78
2. Geçici işçilik ücretleri	0,66	0,83
3. Tuz	0,09	0,05
4. Veteriner masrafları	0,03	0,03
5. Aşı-ilaç masrafları	0,03	0,02
6. Su masrafları	0,01	0,01
7. Elektrik masrafları	0,02	0,02
8. Hayvan sigortası masrafı	0,41	0,00
9. Temizlik malzemesi masrafları	0,02	0,02
10. Diğer masraflar	1,14	0,86
Değışken Masraflar Toplamı (A)	4,01	3,12
11. Genel idare Giderleri (A*%3)	0,12	0,09
12. Bina sermayesi amortismanı	0,12	0,11
13. Bina sermayesi faizi*	0,21	0,20
14. Bina tamir bakım masrafı	0,00	0,01
15. İnek amortismanı	0,12	0,08
16. İnek sermayesi faizi*	0,42	0,26
17. Alet makine amortismanı	0,03	0,00
18. Alet makine sermayesi faizi*	0,01	0,00
Sabit Masraflar Toplamı (B)	1,02	0,76
Üretim Masrafları Toplamı (C=A+B)	5,03	3,87
Buzağı geliri (D)	1,48	0,51
Çiftlik gübresi geliri (E)	1,10	0,90
Yan Ürün Geliri (F=D+E)	2,58	1,41
Günlük Üretilen Süt Miktarı (kg) (G)	10,20	6,57
Sütün Maliyeti ((C-F)/G)	0,24	0,37

* Reel faiz $(1+0,175)/(1+0,0965)-1=0,07159$ olarak alınmıştır.

Çaylı Tarım Sal Kalkınma Kooperatifine ortak olan ve olmayan işletmelerin karşılaştırılmalı olarak mevcut durum analizi yapıldığında, Çizelge 2'de de belirtildiği gibi kooperatif ortaklarının ortak olmayanlara göre eğitim düzeyleri düşük olmasına rağmen süt maliyetleri düşüktür. I. grup işletme sahiplerine kooperatifin ilkeleri ve yapısı tam olarak benimsetilmiştir. Dolayısıyla üreticilerin eğitim seviyeleri düşük olmalarına rağmen üretim miktarını yüksek tutmayı başarmışlardır. İşletmelerinde kültür ırkı süt sığırları yetiştirmişler ve suni tohumlamanın buzağı elde etmedeki üstünlüğünü kabul etmişlerdir. Bunun sonucunda buzağıdan elde ettikleri gelir yüksek olmuştur. II. grup işletmelerde ineklerin %63,9'unun melez olması üretilen süt miktarı açısından bir dezavantajdır. I. grup işletmelerde yem rasyonu pamuk tohumu ve buğday katılarak güçlendirilirken, II. grup işletmelerde bu iki katkı maddesine yer verilmemektedir. I. grup işletmeler buzağı ve danayı II. gruba göre daha fazla süre besiyeye alırken ineği daha az süre besiyeye almaktadırlar. I. grubun değışken masrafları II. gruptan fazla olmasına rağmen süt maliyeti II.

E.İ. Tümer, H. Kumbasavoğlu

gruptan düşük olarak hesaplanmıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri kültür ırkı süt sığırı yetiştirmeleri ve inek başına üretilen süt miktarının yüksek olmasıdır.

Araştırmanın sonuçları “birlikten kuvvet doğar” atasözünü hatırlatmaktadır. Araştırma yöresindeki üreticilere kooperatifçiliğin ilkeleri, amaçları ve yararları anlatılmalıdır. Bir araya geldiklerinde, birbirlerinden ve kooperatiften neler kazanacakları hakkında bilgiler verilmeli yani üretici bu konuda bilinçlendirilmelidir. Ayrıca kültür ırkı hayvanlarla üretim yapmanın, suni tohumlamanın hem kaliteli buzağı elde etmede hem de yüksek verim almada etkisi vurgulanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Anonim, 2001. Genel Tarım Sayımı. TÜİK Yayınları (Erişim Tarihi:19.12.2008)
<http://www.die.gov.tr/konular/310703-1.htm>
- Anonim, 2004. Tarımsal Yapı-Üretim, Fiyat,Değer. T.C.Başbakanlık TÜİK Kurumu Yayınları, Yayın No:3032, Ankara.
- Anonim, 2006. Tokat İli Turhal İlçesi Çaylı Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Kayıtları. Tokat.
- Anonim, 2007. Tokat Tarım İl Müdürlüğü Kayıtları. Tokat.
- Aktan, C. C. 2004. Stratejik Yönetim ve Mevcut Durum Analizi. (Erişim Tarihi:06.03.2004) http://www.canaktan.org/yonetim/stratejik-yonetim/mevcut_durum.htm,
- Çıkmın, A. 1982. Kooperatifleşmenin Tarım İşletmeleri Üzerine Ekonomik Etkileri. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ofset Basımevi, İzmir.
- Çiçek, A., ve Erkan, O.,1996. Tarım Ekonomisinde Araştırma ve Örneklemeye Yöntemleri. Gazi Osman Paşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:12, Ders Notları Serisi No:6. Tokat.
- Çivi, H.,Gürler Z., Esengün, K., ve Kargacıer, O., 1993. Tokat İl Merkezinde Bazı Önemli Gıda Maddeleri Tüketimi Üzerine Bir Araştırma. Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Yayınları. Tokat.
- Direk, M., ve Bayramoğlu Z., 2007. Konya İlinde Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Ortağı Olan Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Ekonomik Faaliyet Sonuçları. Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 21 (41): 1-10. Konya.
- Duymaz, İ., 1985. Türkiye!de Kooperatiflerin Verimli Çalışmaları Açısından Yatay ve Dikey Bütünleşmeleri. Türk Kooperatifçilik Kurumu, Yayın No:60. Ankara.
- Kan, A. ve Direk, M. 2006. Konya İli Merkez İlçelerindeki Sığır Besiciliğine Yer Veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi. Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 20 (40): 43-52. Konya.
- Pickton, D.W. and Sheila Wright, (1998), "What's Case Analysis in Strategic Analysis?", Strategic Change, John Wiley & Sons, Ltd., 7, 101-109.